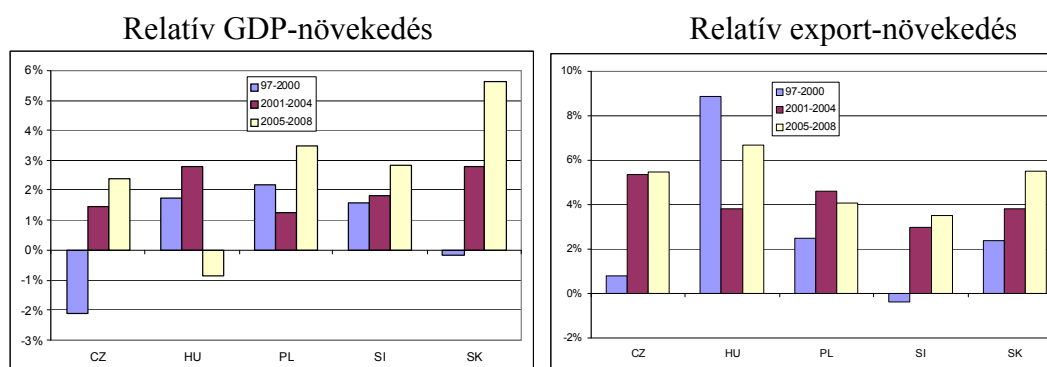

Kiemelten sikeres kutatások 2010-ben

1. Makrogazdasági teljesítmény és nemzetközi versenyképesség a közelmúltban Magyarországon

Az országok relatív makrogazdasági teljesítménye és nemzetközi versenyképessége a közbeszédben gyakran összeecsúszik, pedig különböző dolgokról van szó. Egy gazdaság versenyképessége akkor is javulhat – fő külkereskedelmi partnereihez viszonyítva teret nyerhet a nemzetközi piacokon – ha eközben makrogazdasági teljesítményét (a GDP változását) tekintve lemarad. Magyarországot éppen ez a kettősség jellemezte a 2000-es évek második felében.

Míg a magyar makrogazdasági teljesítmény romlását (lásd a bal oldali ábrát) hibás kormányzati lépésekre szokás visszavezetni, a hazai relatív külgazdasági teljesítmény egyértelmű javulása mögött (lásd a jobb oldali ábrát) nem mutatható ki kormányzati intézkedések hatása. A legtöbb nemzetközi felmérés a hazai intézményi (illetve vállalati környezeti) versenyképesség mutatóinak romlását jelzi, s a kormányzati politika gyakori változásai sem segítették a vállalatok biztonságát. A külgazdasági versenyképesség azonban ezt nem sínylette meg, sőt javult. Az ellentmondást az oldja fel, hogy a már exportra berendezkedett vállalatok közössége a vállalati szektor egészénél ellenállóbbnak bizonyult a gazdaságpolitika kilengéseivel szemben, és pozícióit megőrizni, sőt javítani is képes volt a gyakran kiszámíthatatlan kormányzati lépések ellenében. Ebből azonban nem vonhatók le a jövőre vonatkozó közvetlen következtetések. A vállalatok alkalmazkodási kapacitásának nyilvánvaló korlátai vannak, és hosszabb távon a külgazdasági teljesítmény sem szakadhat el jelentősen a gazdaság összteljesítményétől. A közelmúltban tapasztalt kedvező külgazdasági folyamatok fennmaradására csak akkor lehet számítani, ha azt a makro- és mikrogazdasági stabilitást erősítő kormányzati viselkedés is alátámasztja.

2. Vállalati reakciók a gazdasági válságra

A kutatás azt vizsgálta, hogy a válság első évében a magyar vállalatok milyen mértékben nyúltak a tömeges elbocsátások mellett vagy helyett olyan puhább módszerekhez, mint amilyen a munkaidő rövidítése vagy a bérek csökkentése.

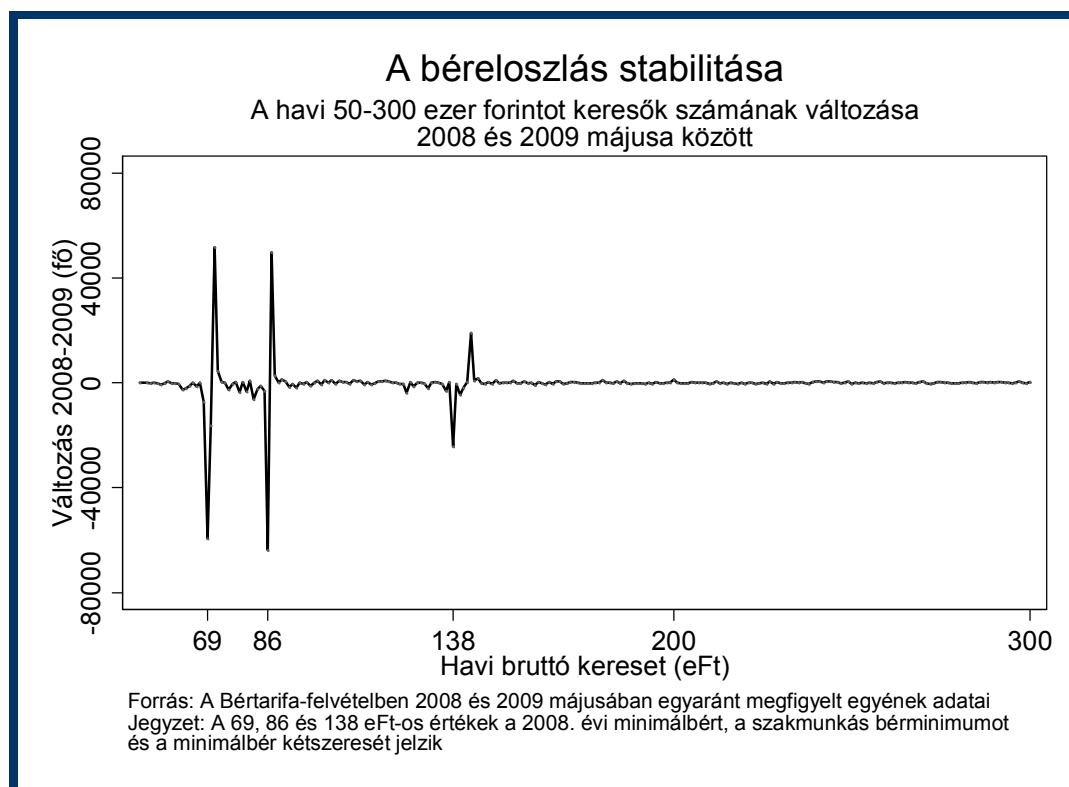
Európában a válságot elsősorban a foglalkoztatás sínylette meg; a létszám szinte mindenütt, a reálbér azonban csak 5 országban csökkent, ott sem nagy mértékben. Ugyanakkor több európai munkapiacra erőteljes bér- és munkaidő-alkalmazkodást figyelhettünk meg.

Az aggregált adatok szerint Magyarország (látszólag) nem sokban különbözött az európai átlagtól: viszonylag erős, de nem kirívó mértékű GDP-visszaesést, átlaghoz közeli foglalkoztatás- és munkaidő-rugalmasságot, valamint kismértékű reálbércsökkenést jeleznek. A

makro-adatok azonban félrevezetőek, mert a költségvetési szektorban és a versenyszférában egészen eltérő jellegű alkalmazkodás ment végbe. A költségvetési szektorban a foglalkoztatás (a közmunkások nélkül) mindössze 0,4 százalékkal csökkent, a munkaidő (a közmunkások nélkül) valószínűleg 1 százaléknál kisebb mértékben rövidült, a reálbér viszont majdnem 12 százalékkal esett vissza. A magánszektorban a teljes munkainput-csökkenés döntő része létszámcsökkenésből (-6,6 százalék) adódott, a reálbér pedig alig esett vissza.

A kutatás a versenyszférában végbement változásokat vizsgálta 2008 és 2009 májusára vonatkozó vállalati és egyéni paneladatokat segítségével.

Az eredmények szerint a bérelosztás – a minimálbérek emelésének hatását leszámítva – alig változott, és a vállalati átlagbérváltozásokra is csak a minimálbérek bázisidőszaki aránya hatott, ahogy ez az ábrából egyértelműen látszik. Nem figyelhető meg – sem ágazati, sem vállalati szinten – átváltás a létszám- és a bérváltozások között. A munkaidő a megfigyelt egyének 55 százaléka esetében nem változott, a többiek esetében a várhatónál mintegy 10 százalékkal gyakoribb volt a havi 8 órás csökkenés. Vállalati szinten nem látunk átváltást a létszám- és munkaidő-változások között, és a nagyságrendek alapján megállapítható, hogy a csökkentések valószínűleg nem terjedtek túl a munkahelymegtartó támogatásban részesült vállalati körön.

A versenyszférában az alkalmazkodás terhét tehát alapvetően a foglalkoztatás viselte; az ebben meglévő vállalatközi különbségeket a kutatás a foglalkoztatotti összetétel változásait is figyelembe véve vizsgálta. Viszonylag gyenge bér- és kibocsátás-rugalmasság mellett erőteljes ágazati és vállalatméret szerinti különbségek figyelhetők meg (a nagyvállalatokat erősebben sújtotta a válság), az állami tulajdonú és kollektív szerződéssel rendelkező cégeknél kisebb, a sok szakmai minimálbérest foglalkoztatóknál nagyobb csökkenést látunk, míg a külföldi és hazai cégek és a régiók között nem mutatható ki szignifikáns különbség.

A becslési eredmények arra utaltak, hogy a szakszervezeti jelenlét fékezte ugyan a munkahelyrombolást, de hatása összgazdasági szinten elhanyagolható volt. Annak sem

MTA KÖZGAZDASÁGTUDOMÁNYI INTÉZET

1112 Budapest Budaörsi út 45. Tel.: 309-2652, Fax: 309-2650,

E-mail: fazekas@econ.core.hu Honlap: <http://econ.core.hu/>

látható nyoma, hogy a kisebb létszámcsökkenést a szervezett szektorban komolyabb bérengedmények vagy nagyobb mértékű munkaidő-csökkentés ellensúlyozta volna. Elképzelhető, bár adatokkal ma még alá nem támasztható, hogy az elmaradt alkalmazkodás költségei a profitot csökkentették, vagy az árakat növelték, de az is, hogy a szakszervezet által állított korlátok újabb piaci lehetőségek felkutatására ösztönözték a cégvezetést. A vállalatokat létszámcsökkentéssel történő alkalmazkodásra kényszeríti a gazdaság érintett részében a minimálbér-szabályozás: az első eredmények alapján nem zárható ki, hogy ez is befolyásolta a versenyszféra 2008–2009 közötti létszámalakulását.

Szerepet játszott az egyoldalú alkalmazkodásban az, hogy a vállalati létszám a megürült munkahelyek betöltésének elhalasztásával is csökkenthető. A KSH munkaerő-felmérés mikro-adatai alapján készült becslés szerint 2008 végén nem a munkájukat elvesztők száma ugrott magasra, hanem az elhelyezkedőké zuhant – tartósan – nagyon alacsony szintre. Mindez további magyarázatot nyújthat arra, hogy miért nem alkalmaztak puha módszereket a magyar vállalatok a válság első évében. Nagyobb eséllyel indulnak formális vagy informális tárgyalások a bérek visszafogásáról, illetve a munkaidő csökkentéséről akkor, ha a vállalat tömeges létszámleépítést fontolgat, mint akkor, ha a megürült munkahelyek be nem töltésével próbálja visszafogni létszámát. Ennek a választásnak is vannak a termelékenység csökkenéséből és a belső átcsoportosítások szükségességéből adódó költségei, de esetleg olcsóbb és mindenképpen kevésbé konfliktusos megoldást jelenthet, mint a létszámleépítés, illetve a bércsökkentés.

A magyar szakpolitika egyértelműen az elbocsátások visszafogására, a munkahelyvesztés minimalizálására törekedett; a munkahelymegtartó támogatások és a közmunkák kivételével minden foglalkoztatáspolitikai programot visszafogtak, csökkentették az ÁFSZ kapacitását is, és nem terjesztették ki a munkanélküli ellátásokat. Ez a politika már csak azért sem lehetett maradéktalanul sikeres, mert nem terjedt (terjedhetett) ki a létszámfelvételi oldalra. Közelítő számítások alapján a munkahelymegtartó támogatásoknak köszönhetően megmentett állások száma 18 és 93 ezer közé eshetett. A felső becslés erősen túlzó, nem veszi figyelembe, hogy a támogatásban érdekelt vállalatoktól származó információ eleve torzított, továbbá, feltételezi, hogy minden támogatott állás életben maradt 2009 elejétől végéig. A közmunkán lévők állományának 32 ezer fős növekedését is beszámítva 50-125 ezer „megmentett” vagy államilag teremtett állással számolhatunk. Az alsó becslés sem elhanyagolható, de nyilvánvaló, hogy a potenciális állásvesztők nagy része valóban elvesztette az állását (a munkanélküliség 235 ezer fővel nőtt).

A fenti okokból a válság terhei igen nagy mértékben a kívülállókra terhelődtek. Az ifjúsági munkanélküliségben Magyarországon ment végbe a hatodik legmagasabb növekedés Európában. A munkából kikerülők körében erőteljesen romlott a gyors elhelyezkedés esélye. Különösen súlyos következmény, hogy 20 százalékkal nőtt a segéllyel, nyugdíjjal, gyessel-gyeddal nem támogatott munkanélküliek száma. Különösen gyorsan emelkedett azok száma, akik nem régóta munkanélküliek és keresnek vagy akarnak állást, de nem kapnak semmilyen egyéni jognal járó támogatást.

Nyilvánvaló, hogy a puha alkalmazkodás tompíthatná a válságok társadalmi következményeit, és hogy erre Magyarországon igen kevésbé került sor. A puha megoldások térnyeréséhez jól működő formális intézményekre, kiforrott eljárási szabályokra van szükség (mint amilyenek például a munkaidőszámla, a termelékenységi megállapodások a formális nyereségrészesedés vagy az ideiglenes elbocsátások kezelésére létrejött intézmények), továbbá tárgyalóképes érdekképviselőkre és olyan szakpolitikára, amelyik számol azzal, hogy a foglalkoztatás-csökkenés mérséklésére irányuló intézkedései elégtelennek bizonyulnak.